

УДК 631.16:658

І. М. Зеліско,

к. е. н., доцент, Національний університет біоресурсів і природокористування України

СПЕЦИФІКА ФУНКЦІОНУВАННЯ ФІНАНСОВОГО МЕХАНІЗМУ ІНТЕГРАЦІЙНИХ АГРАРНИХ ФОРМУВАНЬ

Розглянуто сутність фінансового механізму інтеграційних аграрних формувань. Представлено чинники, що впливають на формування фінансового механізму інтеграційних аграрних формувань. Запропоновано принципи побудови моделі раціонального фінансового механізму інтеграційних аграрних формувань.

Essence of financial mechanism of the integration agrarian formations are considered. Factors that influence on forming of financial mechanism of the integration agrarian formations are presented. Principles of construction of model of rational financial mechanism of the integration agrarian formations are offered.

Ключові слова: фінансовий механізм, фінансові ресурси, інтеграційні аграрні формування, інтеграція, аграрний сектор економіки, агропромислове виробництво, гармонізація, конкурентоспроможність.

Key words: financial mechanism, financial resources, integration agrarian formations, integration, agrarian sector of economy, agro-industrial production, harmonization, competitiveness.

ВСТУП

Трансформаційні економічні та фінансові перетворення в Україні зумовлюють необхідність переосмислення економічної сутності та значення фінансових ресурсів в економічній системі держави, їх ролі в управлінні діяльністю підприємств. Фінансові ресурси суб'єктів господарювання є найважливішим ресурсом, що уможливує їх діяльність та забезпечує безперервність функціонування.

Реформування аграрної галузі України супроводжується розвитком інтеграційних процесів. Формування більшості сучасних інтеграційних аграрних формувань пов'язане з намаганням суб'єктів господарювання пристосуватися до мінливого економічного середовища з метою виживання та стійкого функціонування.

Фінансове забезпечення інтеграційних аграрних формувань потребує зваженого підходу до застосування різноманітних фінансових інструментів. Це зумовлено багатоваріантністю і різноплановістю умов діяльності інтеграційних аграрних формувань та вимагає комплексного підходу в межах єдиного механізму формування і визискування фінансових ресурсів інтеграційних аграрних формувань.

Значний внесок у розробку теоретико-методологічних засад процесів формування і використання фінансових ресурсів, розвитку інтеграції в аграрній сфері України зробили видатні вчені економічної аграрної науки, особливо В. Андрійчук, В. Амбросов, В. Борисова, В. Галушко, О. Гудзь, М. Дем'яненко, Ю. Ко-

валенко, М. Кропивко, П. Лайко, І. Лукінов, Ю. Лупенко, Г. Мазнєв, П. Макаренко, М. Малік, Ю. Нестерчук, Б. Пасхавер, П. Саблук, П. Стецюк, А. Чупіс та інші. Своїми фундаментальними ідеями, концепціями та пропозиціями вони збагатили економічну науку, сформували базис та визначили вектори новітніх, сучасних поглядів у дослідженнях визначеної проблематики. Проте недостатня увага приділяється теоретичним засадам функціонування механізму забезпечення фінансовими ресурсами діяльності й економічного розвитку інтеграційних аграрних формувань.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Завданням статті є дослідити механізм формування і визискування фінансових ресурсів у інтеграційних аграрних формуваннях, виявити галузеві особливості та чинники, що впливають на формування фінансового механізму, та визначити принципи побудови моделі раціонального фінансового механізму інтеграційних аграрних формувань.

РЕЗУЛЬТАТИ

Ситуацію, що склалася в Україні, А. Мотил визначає так: є люди та речі, але немає механізму, здатного ними керувати [1, с. 52]. Механізм як категорія є тим інструментом, що забезпечує поступальний розвиток об'єкта, на який спрямовано рушійну силу чинників зовнішнього середовища. Структура та зміст механізму зазнають зміни у процесі розвитку сус-

пільного виробництва [2], тобто кожний суспільно-економічний формації відповідає адекватний механізм. Враховуючи, що на кожному етапі розвитку суспільство є стійкою взаємопов'язаною сукупністю елементів або просто системою, суть механізму відображає притаманне лише йому вирішення проблеми адекватності елементів та цілей на відповідному етапі розвитку.

За адміністративної економіки механізм розвитку продуктивних сил визначався як "механізм господарський". За превалювання адміністративних умов зміст цього поняття розглядався як складова частина системи управління економіки.

У 90-х роках минулого століття, з початком переходу до ринкової економіки, створення механізму було пов'язане з різноманітними аспектами мікроекономічної та макроекономічної моделі існування окремих економічних суб'єктів, у тому числі, інтеграційних аграрних формувань. Зокрема: податковий механізм, фінансовий механізм, організаційний механізм, економічний механізм, управлінський механізм тощо. Вагомий внесок у розвиток цього аспекту зробили як вітчизняні вчені, так і західні економісти. В їх працях механізм дії економічної системи має назву "механізм ринковий" [3; 4; 5].

Багато науковців, пропонуючи своє тлумачення категорії "механізм", висвітлюють лише складові цієї складної категорії. Тобто трактування категорії "механізм" здійснюється з наголосом на тих чи інших його аспектах, але всі дослідники однакові у тому, що механізм — це складна, багатопланова система. Механізм, що забезпечує дотримання встановлених правил, стає компонентом інституціональної структури суспільства внаслідок того, що правила виконують функцію обмежень у ситуації вибору лише в тих випадках, коли вони є діючими, функціонуючими.

Важливим для розуміння сутності поняття "механізму" є його організація. Щодо категорії "організація", то з латинської мови цей термін перекладається як надання стрункого вигляду чомусь, влаштування чогось. З плином часу це поняття змінило не стільки свій зміст, скільки статус. Сукупність перетворюється на ефективну працюючу систему за допомогою організації. Тобто організація — це цілеспрямоване упорядкування систем і процесів, що в них відбуваються. Стосовно матеріальних систем під організацією розуміють створення системи з необхідних ресурсів [6, с. 9—11]. У деяких літературних витоках термін "організація", тлумачать, виходячи зі змісту французького

слова "organisation" — "...планомірний, продуманий устрій" [7, с. 492].

Організація — це сукупність процесів або дій, що зумовлюють об'єднання елементів, частин у ціле, утворення життєздатної стійкої системи; внутрішня впорядкованість; взаємодія відносно незалежних частин цілого, зумовлена його будовою. Загальні питання об'єктивної необхідності організації будь-якої системи як взаємодії частин, що утворюють органічне ціле, вперше дослідив і розкрив відомий учений А. Богданов на початку ХХ ст. у працях, присвячених тектології — науці загальної організації. Організаційний підхід до дослідження будь-якої системи означає вивчення її внутрішньої структури та взаємодії із зовнішнім середовищем. Необхідність організації визначається внутрішньою структурованістю елементів системи як цілого, наявністю в елементах таких властивостей, як адаптивність один до одного і здатність чинити опір їх поєднанню. Сутність організованості цілого (системи) визначається мірою поєднання його елементів. Там, де стикаються активності й існує протидія, реальні результати цілого підвищуються, коли поєднання є більш "гармонійним" і має менше "протиріч", це означає вищу організованість [8, с. 644—646].

Зокрема, організація ефективної діяльності економічного суб'єкта в умовах ринку має забезпечити внутрішню гармонію, а також відповідність його системі, елементом якої він є. Отже, організаційна складова механізму повинна встановити взаємозв'язки кожної виробничої ланки, способи функціонування, визначити роль, завдання, функції, а також методи, за допомогою яких виконуватиметься поставлене завдання.

Сучасні дослідники, як правило, розглядають окремі механізми: економічні, ринкові, організаційні, господарські, фінансові тощо, хоча на практиці вони окремо майже не використовуються. Нині дедалі більше вчених зосереджують увагу на дослідженні проблем функціонування економічних та фінансових механізмів. Зокрема, А. Кульман під економічним механізмом розуміє необхідний взаємозв'язок, що природно виникає між різноманітними економічними явищами. Він пропонує розглядати економічні механізми закритого та відкритого типу залежно від їх дії, при цьому не розмежовуючи визначення економічного й ринкового механізмів [9, с. 26].

Т. Мостенська робить висновок, що економічний механізм — це механізм реалізації економічної політики держави, який за допомогою

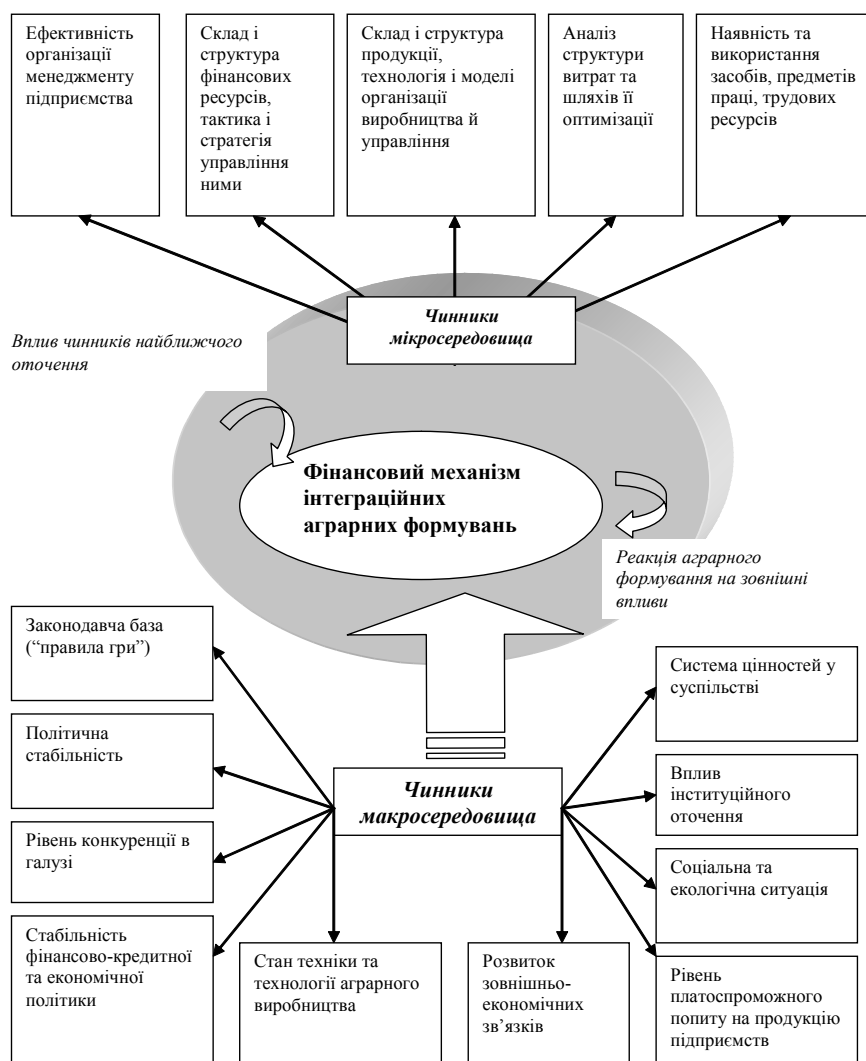

Рис 1. Модель впливу чинників на формування фінансового механізму інтеграційних аграрних формувань

Джерело: власні дослідження автора.

визискування державних важелів регулювання спрямовує дію ринкових законів у необхідному для держави напрямі, або це механізм впливу державного регулювання на дії ринкових законів з метою досягнення накреслених цілей [10, с. 96]. А. Чочаєв під організаційним механізмом розуміє систему організації управління, що включає структури організаційного управління та об'єкти організаційного управління. В якості останніх виступають виробничі об'єкти (підприємства, об'єднання, виробничі напрями, підгалузі та ін.), які можна розглядати як конкретні організаційні форми виробництва [11, с. 6].

Поняття "фінансовий механізм" є досить широким і охоплює різні сторони й методи фінансового регулювання, організаційні та управлінські рішення. Фінансовий механізм є результатом дії системи внутрішніх і зовнішніх чинників функціонування та розвитку економ-

ічного суб'єкта, в якому відображається складна система різноманітних взаємодіючих фінансових відносин. Ці детерміновані та стохастичні взаємозв'язки складні, різноманітні, динамічні, зміна одного з них призводить до зміни інших і фінансового стану взагалі [12, с. 82].

Інтеграційні аграрні формування вважаються ключовою ланкою розвитку аграрного сектора економіки України, де зароджуються внутрішні мотиви й формується стимул для розвитку інноваційної економіки. В них поєднуються природні, трудові, матеріальні, фінансові та інформаційні ресурси для здійснення відповідної діяльності. Вплив основних чинників на формування фінансового механізму інтеграційних аграрних формувань зображено на рис. 1.

Нині на фінансовий механізм діяльності інтеграційних аграрних формувань більшою мірою впливають зовнішні чинники, якщо розглядати інтеграційні аграрні формування як модель відкритої системи, згідно якої до них із зовнішнього середовища надходить інформація, фінан-

сові й людські ресурси та матеріали. Це так звані входи системи — чинники макросередовища. Далі ці входи обробляються і на виході вони створюють продукцію чи послуги. До чинників макросередовища належать природні фактори, макроекономічна ситуація в країні, стабільність фінансової системи країни, фінансові відносини інтеграційних аграрних формувань з бюджетами всіх рівнів та позабюджетними фондами; з фінансовими інститутами (банками, фондowymi, валютними біржами, страховими компаніями тощо); з організаціями виробничої інфраструктури (підприємствами транспорту й зв'язку); рівень конкуренції у галузі. До тих, що негативно впливають на роботу інтеграційних аграрних формувань, слід віднести економічну нестабільність держави, недосконалість кредитної й податкової політики, диспаритет цін на сільськогосподарську продукцію і промислові товари, взаємні непла-

тежі, інфляцію, зміну політичного курсу влади, стан економіки в цілому тощо [13; 14].

До внутрішніх чинників середовища інтеграційних аграрних формувань належать фінансові відносини між їх структурними підрозділами; між формуванням та засновниками (акціонерами), між формуванням і персоналом, між партнерами (продавцями та покупцями продукції), природоохоронна діяльність, наявність та визискування засобів, предметів праці, трудових ресурсів, рівень досконалості фінансової структури формування, якість фінансового, управлінського й податкового обліку, аналіз структури витрат і шляхів її оптимізації, загальна оцінка дієвості функціонування виробництва та узгодження його із фінансовим планом формування тощо [15;16].

Найбільший негативний вплив на функціонування фінансового механізму спричиняє дефіцит власних обігових засобів, відсутність фінансової служби та стратегічного планування, недостатній рівень кваліфікації керівників і працівників, зокрема юридичної служби. На рівні формування управління фінансовими ресурсами повинно розглядатись як адаптивний механізм, за допомогою якого воно постійно перебудовується в процесі пошуку найефективніших зв'язків із зовнішнім економічним середовищем.

Головною метою створення фінансового механізму інтеграційних аграрних формувань є стійкий розвиток й ефективне управління формуванням та визискуванням фінансових ресурсів. Видається слушною думка економістів [9; 17], що основою фінансового механізму є фінансові відносини, які складаються з приводу формування, визискування, нагромадження, обміну, розподілу, перерозподілу фінансових ресурсів.

Розширенню виробництва та ефективнішому використанню фінансових ресурсів сприяють економічні, ринкові, складові фінансового механізму. Фінансовий аспект висвітлює проблеми розвитку та функціонування аграрних формувань й забезпечує кінцеві результати виробництва, тобто під фінансовим механізмом діяльності інтеграційних аграрних формувань слід розуміти ланцюг послідовних фінансових явищ.

Окремі вчені розглядають фінансовий механізм як управління фінансами, тобто як фінансовий менеджмент. Вони аргументують це тим, що сутність менеджменту полягає в умінні правильно визначати цілі для своєї системи управління й здатності ефективно досягати їх при обмеженості ресурсів [11, с. 6]. Деякі автори, ототожнюючи фінансовий механізм з фінансовим менеджментом, подають його як схему управління фінансами, що складається з двох

підсистем — механізм управління фінансовими відносинами та механізм управління грошовими фондами [18, с. 128]. Наголошуємо на спірності таких підходів, оскільки категорія "фінансовий механізм" видається складнішою й охоплює більше коло питань. Визискування категорії "фінансовий механізм" у фінансовому забезпеченні інтеграційних аграрних формувань дає змогу комплексно поєднати необхідність організації фінансового забезпечення й управління економічними процесами під впливом мікроекономічних і макроекономічних чинників. Даний механізм — це єдність двох сторін: об'єктивної та суб'єктивної. Суть об'єктивної сторони полягає в дії об'єктивних економічних законів, а суб'єктивної — у взаємозв'язаній діяльності всіх елементів механізму, що побудована з урахуванням їх цілей, потреб та інтересів.

Власне, фінансовий механізм можна представити у двох взаємопов'язаних підсистемах: функціональній (охоплює фінансово-економічні та організаційні аспекти функціонування інтеграційних аграрних формувань) і забезпечувальній (формує необхідну методичну, правову, фінансову й інші умови реалізації мети формування).

В основі побудови моделі раціонального фінансового механізму інтеграційних аграрних формувань має бути врахування таких принципів: децентралізації, компактності, інтенсивності, скорочення проміжних ланок, діалектичної взаємодії саморегуляції з державним регулюванням, гнучкості, відкритості, адекватності соціально-економічній ситуації.

Як свідчать результати досліджень, фінансовий механізм діяльності інтеграційних аграрних формувань — це система елементів організації, пошуку та мобілізації фінансових ресурсів та відповідних їм економічних інструментів, поєднання яких дозволяє досягти єдиної мети — надходження необхідних фінансових ресурсів для здійснення виробництва.

З точки зору діалектичного методу, який є підґрунтям усіх економічних категорій, фінансовий механізм діяльності інтеграційних аграрних формувань — це планомірно організована сукупність форм і методів свідомого впливу на об'єкт, за допомогою якого аграрне формування, враховуючи пріоритети й принципи економічного розвитку галузі, досягає бажаного ефекту; це система взаємодій і взаємозв'язків між організаційними, економічними, фінансовими, технологічними, соціальними та екологічними важелями управління інтеграційних аграрних формувань, що виникають у динаміці. Тобто це сукупність відносин з метою пошуку, залучення та визискування

фінансових ресурсів і застосування ефективних організаційно-управлінських методів з урахуванням ендогенних (відсутність концептуальності в плануванні фінансового забезпечення діяльності інтеграційних аграрних формувань) та екзогенних (неефективність фінансового забезпечення через дію різноманітних обставин, непідвладних врахуванню та незалежних від інтеграційних аграрних формувань) факторів.

ВИСНОВКИ

Забезпечення інтеграційних аграрних формувань фінансовими ресурсами здійснюється відповідно до об'єктивних економічних законів, що діють в усіх галузях економіки. Однак дія цих законів проявляється специфічно, що зумовлено особливостями самої галузі. Причому переважна більшість цих особливостей спричинена зовнішніми некерованими чинниками, що не піддаються впливу чи регулюванню.

Дослідження функціонування інтеграційних аграрних формувань у сучасних умовах свідчить про їх істотні особливості порівняно з підприємствами інших галузей економіки, що впливає на забезпечення фінансовими ресурсами, зокрема на визискування, формування та нагромадження фінансових ресурсів. Розуміти та враховувати ці особливості необхідно для того, щоб у процесі забезпечення інтеграційних аграрних формувань фінансовими ресурсами не допустити прийняття необачних рішень, які матимуть негативний вплив на цю важливу сферу матеріального виробництва та будуть суперечити їй природі.

Особливості забезпечення інтеграційних аграрних формувань та їх конкретний прояв є тією об'єктивною основою, яку слід найповніше враховувати при виборі відповідної структури фінансових ресурсів і джерел їх фінансування, управлінні фінансовими потоками, формуванні обґрунтованого обсягу виробничих запасів, визначенні обсягів і форм фінансових резервів та напрямів визискування фінансових ресурсів тощо.

Саме від цього залежатиме ефективність механізму забезпечення фінансовими ресурсами інтеграційних аграрних формувань, що безпосередньо охоплює всі фінансові відносини інтеграційного аграрного формування, починаючи із нагромадження та акумуляції певної кількості фінансових ресурсів для придбання необхідних виробничих запасів з метою забезпечення безперервності виробничого процесу і закінчуючи розподілом отриманих прибутків.

Література:

1. Motyl A. Dilemmess of independence Ukraine. — New York after, 1993. — P. 54—55.

2. Основи економічної теорії: навч. посібник / За ред. В.О. Білика, П.Т. Саблука. — К.: ІАЕ, 1999. — 468 с.

3. Гелбрейт Дж. Экономические теории и цели общества: пер. с англ. — СПб.: Автокомп., 1992. — 268 с.

4. Кейнс Дж. Общая теория занятости, процента и денег / Дж. Кейнс. — М.: Прогресс, 1978. — 498 с.

5. Котлер Ф. Основы маркетинга: пер. с англ. — М.: Росинтэр, 1996. — 704 с.

6. Саблук П.Т., Карич Д.Я., Коваленко Ю.С. Основы організації сільськогосподарського ринку. — К.: ІАЕ УААН, 2002. — 190 с.

7. Большой экономический словарь / под ред. А.Н. Азрилияна. — 5-е изд. доп. и перераб. — М.: Институт новой экономики, 2002. — 1280 с.

8. Економічна енциклопедія: у 3 т. / Редкол.: В. С. Мочерний (відп. ред.) та ін. — К.: Видавничий центр "Академія", 2000. — 864 с.

9. Кульман А.М. Экономические механизмы. — М.: Прогресс, 1993. — 360 с.

10. Мостенська Т.Л. Економічний механізм функціонування молочної промисловості України: (монографія). — К.: УДУХТ, 2001. — 328 с.

11. Чочаев А.Х. Организационно-экономический механизм обеспечения предприятий лесопромышленного комплекса сырьевыми ресурсами. — М.: Изд-во Моск. гос. ун-та леса, 2001. — 166 с.

12. Чепурко В.В. Моделі ситуаційної діагностики стану аграрних підприємств // Фінанси України. — 2000. — № 6. — С. 79—90.

13. Кондратьев О.В. Фактори забезпечення фінансової стійкості підприємства // Фінанси України. — № 9. — 1997. — С. 73—76.

14. Раєвнева О.В., Андреева В.М., Берест М.М. Формування поведінки платоспроможного підприємства // Фінанси України. — 1999. — № 4. — С. 25—32.

15. Комаринський Я., Яремчук І. Фінансово-інвестиційний аналіз: навч. посібник. — К.: "Українська енциклопедія" ім. Бажана — Агенство "Книга пам'яті України", 1996. — 298 с.

16. Родионова В.М., Федотова М.А., Финансовая устойчивость предприятий в условиях инфляции. — М.: Перспектива, 1995. — 98 с.

17. Лукінов І.І. Регулюючі ринкові і державні механізми в агробізнесі України: Соціально-економічна ситуація та шляхи подолання кризового стану в АПК України. — К.: ДОД ІАЕ, 1999. — С. 4—6.

18. Крайнік О.П., Клепикова З.В. Фінансовий менеджмент: навч. посібник. — К.: Дакор, 2000. — 260 с.

Стаття надійшла до редакції 15.05.2012 р.